

Яким О. Б.,
аспірант, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів,

СУПЕРЕЧЛИВИЙ ХАРАКТЕР УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ЕКОНОМІЧНИХ СТОСУНКІВ

Анотація. Зроблено аналітичний огляд сучасного стану українсько-російських економічних стосунків, передусім у зовнішньоторговельній сфері. Проведено порівняльний аналіз аргументів “за” і “проти” розширення економічної співпраці між обома країнами. Показано, що переважання політичної мотивації у діях російської сторони унеможливорює збільшення обсягів українського експорту і не дозволяє покладатися на російський імпорт, зокрема природного газу, а це зумовлює зменшення обсягів взаємної торгівлі, не виключено — навіть нижче деякого економічно обґрунтованого рівня.

Ключові слова: Україна, Росія, економічні стосунки.

Yakym O. B.,
Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

CONTRADICTORY CHARACTER OF UKRAINIAN-RUSSIAN ECONOMIC RELATIONS

Abstract. Specific features of the Ukrainian-Russian economic relations are considered, with a focus upon foreign trade. Pros and cons of the expansion of economic relations between both countries are analyzed in detail. It is argued that prevailing political motives in the Russian policies set an obstacle to expansion of Ukrainian exports and imports, including natural gas, leading to a decrease in the volume of mutual trade even below some economically feasible level.

Keywords: Ukraine, Russia, economic relations.

Постановка проблеми. На сьогодні політичні стосунки України і Росії перебувають у своєрідній “точці замерзання”, що значною мірою нівелює дискусію 1990-2000-х років щодо переваг і недоліків взаємної співпраці, але водночас підсилює актуальність об’єктивного вивчення українсько-російських економічних стосунків. Хоча зменшення обсягів взаємної торгівлі в 2014-2015 рр. є цілком зрозумілим з погляду російської анексії Криму та агресії на Донбасі, насправді спадна тенденція розпочалася ще у 2012 р. (рис. 1). До цього обсяги експорту-імпорту зростали в абсолютному вимірі (за винятком 2009-2010 рр.), але у відносному вимірі виразно простежується зменшення питомої ваги імпорту й експорту. В 2010-2013 рр. від’ємне сальдо українсько-російської торгівлі майже вдвічі перевищило середній показник передкризових 2004-2008 рр. (рис. 2). Це могло вважатися ознакою успішного розвитку взаємної торгівлі, але насправді лише ускладнило адаптацію України до непростих реалій 2014-2015 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічні аспекти українсько-російських взаємовідносин оцінюються в широкому діапазоні — від безумовної підтримки розширення взаємної співпраці [13, с. 9-26; 14, с. 191-197; 29] до не менш радикального заперечення будь-яких переваг від неї [8,

с. 158-162; 15, с. 343-351]. Емпіричні дослідження переважно показують поступове послаблення залежності України та інших країн СНД від Росії [33; 34, с. 281-302; 37]. В окремих працях визнається взаємний характер зв’язку між обома економіками [30, с. 7-11], що може не суперечити як євроінтеграційній стратегії України, так і російським інтересам [9, с. 42-46]. Російські автори переважно наголошують на економічній залежності України від російської економіки [11; 12, с. 30-39; 24; 28], хоча зауважується залежність Росії від економічного потенціалу країн СНД [17]. Втім, у науковій літературі бракує такого систематизованого погляду на характер українсько-російських економічних стосунків, який би враховував об’єктивні механізми, а на цій основі — аргументи прихильників і опонентів збільшення обсягів взаємної торгівлі та інвестицій.

Постановка завдання. Метою даної статті обрано розгляд механізмів взаємодії економік України і Росії. Новизна статті полягає у тому, що відомі аналітичні аргументи проаналізовано у проекції на події 2014-2015 рр., які можна розглядати лакмусовим папірцем для оцінки ранішньої академічної дискусії щодо характеру українсько-російської економічної співпраці.

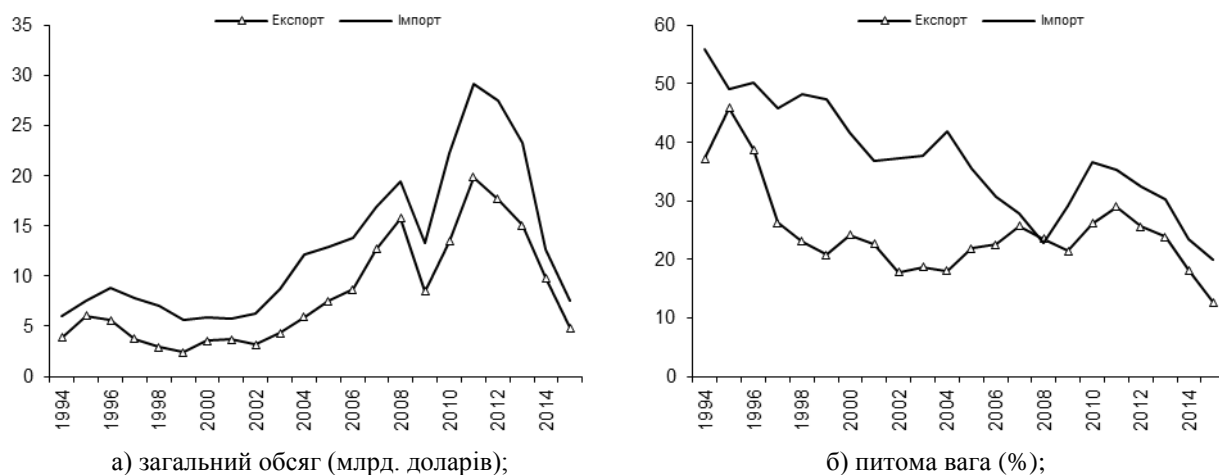

Рис. 1. Динаміка українсько-російської зовнішньої торгівлі, 1994-2015 рр. *

* Джерело: розраховано за даними МВФ

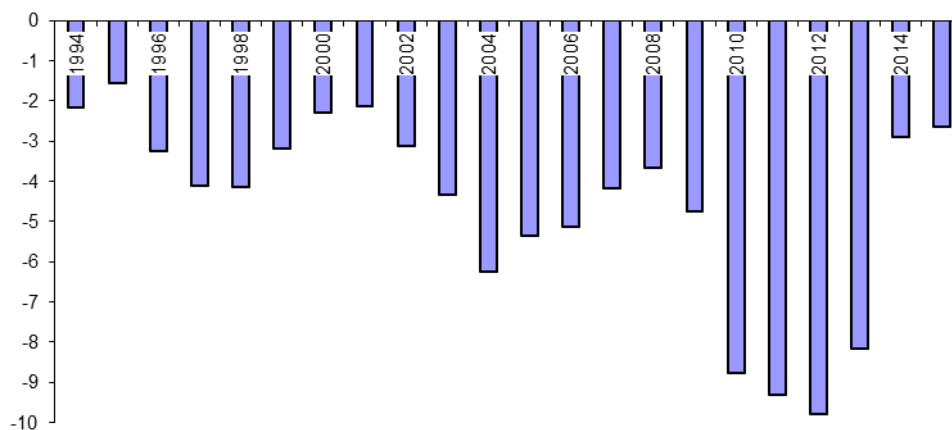

Рис. 2. Сальдо українсько-російської торгівлі (млрд. \$), 1994-2015 рр. **

** Джерело: розраховано за даними МВФ Direction of Trade Statistics

Викладення основного матеріалу дослідження. Незалежно від характеру такої співпраці – взаємовигідного чи дискримінаційного, у минулому спільним для більшості експертів було визнання взаємозалежності України і Росії з ресурсних і технологічних міркувань. Збереженню економічно доцільної співпраці на основі порівняльних переваг мали сприяти численні домовленості щодо розвитку зовнішньої торгівлі, але практичні успіхи були незначними. Дослідники МВФ встановили, що наприкінці 2000-х років для країн СНД головними стали механізми приватних трансфертів і фінансових потоків, тоді як стрімко знизилася вага чинника зовнішньої торгівлі [33].

Традиційно основними механізмами взаємного впливу української й російської економік називалися:

I. *Взаємодія в енергетиці.* Стандартний аргумент полягав у тому, що Україна критично залежна від імпорту енергоносіїв, але Росії потрібна українська інфраструктура транспортування нафти, природного газу й аміаку.

II. *Транспортні потоки.* Україні належить чільне місце в системі трансконтинентальних перевезень, а російські вантажопотоки становлять 65% від транзитних перевезень традиційними видами транспорту. Важливим для російської сторони було створення Міжнародного консорціуму з управління і розвитку газотранспортної системи України та використання нафтопроводу “Одеса-Броди” в реверсному режимі.

III. *Сировинна сфера.* Україна залежить від імпорту кольорових металів, лісоматеріалів, продукції целюлозно-паперової промисловості, хімічних волокон і ниток, електротехнічних і кабельних виробів, продукції текстильної й медичної промисловості, тоді як Росії потрібні марганцева і титанова сировина, труби та продовольчі товари з України.

IV. *Операційна взаємозалежність.* Чимало промислових підприємств України і Росії були об'єднані спільною логістикою та коопераційними зв'язками. Частково це не мало надійних економічних “фундаментів”, але в багатьох випадках така

взаємозалежність зберегла доцільність навіть після лібералізації цін та переходу до національних грошових одиниць.

V. Аерокосмічна сфера. Як продемонструвала В. Черних [29], конкурентні переваги вітчизняної аерокосмічної промисловості на світовому ринку можна реалізувати лише за умови співробітництва з Російською Федерацією. Реалії 2014-2015 рр. вимагають переоцінки цього висновку зі зрозумілих причин, хоча вагомим сумнівів щодо ефективності українсько-російської співпраці в аерокосмічній галузі не бракувало й раніше.

VI. Взаємозалежність ділових кіл обох держав. Якщо у країнах ЦСЄ рушійною силою реформування економіки стали технократи та інтелектуали, а нечисленна верства місцевих власників великого капіталу сформувалася внаслідок підприємницької діяльності [20, с. 31-43], то в Україні та Росії бізнеселіти сформувалися на основі партійно-комсомольської номенклатури. Хоча українській еліті ближчі європейські цінності, але економічно і соціально вона тісніше пов'язана з країнами СНД [22, с. 8-9].

Взаємна залежність української й російської економік визнавалася не лише вітчизняними, але й іноземними дослідниками [34, с. 281-302]. Можна погодитися, що в 1991-1993 рр. Україна цілковито залежала від Росії, яка виконувала роль пострадянського економічного і політичного центру [26, с. 478-491]. Так само немає заперечень щодо того, що гостра політична криза 2000-2001 рр. ("касетний скандал") спричинила неадекватне національним інтересам зближення з Росією. Проте не можна погодитися з тезою, що з приходом до влади демократичних сил під час Помаранчевої революції (2004-2005 рр.) російсько-українські відносини трансформувалися у фазу кризового розвитку, адже обсяги експорту до Росії зростали в абсолютному і відносному вимірах (рис. 1). Нічого не робилося для мінімізації залежності від російського газу та переорієнтації українського аграрного експорту.

У травні 2009 р. тодішній Президент України В. Ющенко переконував, що економіки України та Росії "тісно взаємопов'язані", а "пріоритетним завданням сьогодні є не просто збереження наших товарних ринків, коопераційних зв'язків, спільних економічних проектів", але й знаходження "додаткових можливостей для підтримки наших економік" [19, с. 43-52]. Тоді ж прем'єр-міністр України Ю. Тимошенко стверджувала, що "політика конфронтації з Росією — це політика безглуздя". Така позиція не дозволяла побачити численні загрози від політики стратегічного унезалежнення від РФ.

Зростання обсягів українсько-російської торгівлі в 2006-2008 рр. (рис. 1) стало наслідком не лише підвищення цін на енергоносії, але й експансії російського капіталу в Україну [22, с. 37-38]. Водночас нафтовий бум у Росії сприяв збільшенню обсягів грошових переказів від працюючих там українців [11], що доповнювало ілюзію "безпроблемного" розвитку українсько-російських економічних стосунків.

Аргументи на користь українсько-російської співпраці. Відразу ж після приходу до влади Президента України В. Януковича (весна 2010 р.) аргументи на користь російського "вектора" отримали додатковий імпульс. Поглиблення співпраці з Росією далі розглядалося чинником прискорення динаміки економічного зростання [27, с. 214]. Експерти НІСД стверджували, що "з'явилися нові підходи Росії до країн СНД, для яких стала характерною відмова від прямого втручання у внутрішні справи цих країн" [23]. Відкрилося своєрідне "друге дихання" для відомих аргументів про вагомість традиційних економічних зв'язків, залежність від імпорту енергоносіїв та доцільність розширення присутності на місткому російському ринку. Приміром, Т. Тищук виявила, що збільшення на 10% українського експорту до Росії підвищує темп зростання ВВП на 2,4%, а в країні ЄС — лише на 1,8% [25, с. 88-89]. Окрім "технологічності" українського експорту до Росії, вагомими аргументами називалися інкорпорація в систему місткого євразійського ринку, культурна близькість та переваги від мобілізації ресурсів [14, с. 192-193]. Незабаром під таку платформу було підведено емпіричну базу.

В 2012 р. розрахунки Інституту економіки і прогнозування НАН України та Інституту народногосподарського прогнозування РАН показали, що приєднання до Митного союзу збільшує український експорт на 4,6 млрд. \$, або на 27% [13, с. 9-26]. Гарантоване постачання російської нафти і газу розглядалося чинником підвищення привабливості для західних інвесторів [24, с. 11]. Зрозуміло, що така позиція домінує у працях російських вчених. І. Гурова і М. Сфремова знайшли підтвердження щодо передумов для поглиблення "традиційних інтеграційних процесів і розвитку виробничої кооперації" [12, с. 30-39]. В іншому дослідженні економічна реінтеграція дозволяє приріст ВВП України до 2030 р. додатково на 1%, а на випадок технологічної інтеграції й розвитку коопераційних зв'язків — до 6-7% [28].

Водночас В. Мовчан і Р. Джуччі виявили, що на довгострокову перспективу Угода про вільну торгівлю збільшує ВВП України на 11,8%, тоді як приєднання до Митного союзу зменшує його на 3,7% [36]. Така аргументація підсилює аргументацію опонентів українсько-російської торгівлі.

Критичні аргументи. Як зауважує В. Коломієць [15, с. 343-351], орієнтація на ринки СНД здатна бути чинником збільшення експорту, але надає Росії можливості нав'язувати умови торгівлі та використовувати це у політичних цілях. Раніше І. Смірнова стверджувала, що торговельним відносинам заважають політичні причини [23, с. 327-337]. Подібно експерти Центру Разумкова наголошували на небезпеці російських пропозицій щодо об'єднання НАК "Нафтогаз" і ВАТ "Газпром", а також об'єднання активів України та Росії в атомній енергетиці [18, с. 50-51]. Можна погодитися, що у перший рік правління Президента В. Януковича відбувся обмін стратегічних інтересів України на економічні тактичні поступки з боку Росії [21, с. 4-5]. Навіть російські експерти визнавали, що "в Росії проглядається

бажання ... зміцнити власний економічний і політичний вплив” [22, с. 19].

Для росіян головна загроза від української євроінтеграції полягає в такому розширенні співпраці з європейськими країнами, яке “послаблює стратегічне становище Росії в оточуючому світі” [1, с. 9-18]. Для захисту російських інтересів пропонувалося використати всі можливості: від “створення поточних проблем на шляху дрейфу України до ЄС до радикальних заходів щодо припинення цього процесу”. Не можна не погодитися з керівництвом Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД), що українсько-російське збройне протистояння стало результатом владно-силової реструктуризації пострадянського простору, яка з різною інтенсивністю триває з часів розпаду Радянського Союзу [10, с. 10].

Зрозуміло, що за таких умов не можна сподіватися на взаємовигідну співпрацю. Хоча економічно Росії більш вигідно збереження зони вільної торгівлі з Україною, обрано посилення торговельного протекціонізму, що може бути спробою отримати міжнародну легітимізацію Євразійського союзу або навіть створення зони вільної торгівлі з ЄС [2, с. 18-28]. На користь такої гіпотези свідчить пропозиція прийняття комплексного пакета домовленостей в “трикутнику” ЄС-Україна-ЄАЕС, які мають виходити за межі зони вільної торгівлі та мати характер глибоких і всеохопних угод, у т.ч. між Європейським і Євразійським економічними союзами [5, с. 1-22].

Політичні поступки зразка 2010-2011 рр. не позначилися очікуваним поліпшенням економічної співпраці [24, с. 11]. Попри існуючі торговельні домовленості, у 2011 р. було запроваджено низку торговельних обмежень стосовно українських товарів (труби, метал, синтетичні волокна, цукор, карамель тощо), що мало продемонструвати невідповідність відмови від вступу до Митного союзу. Частково така позиція могла пояснюватися бажанням розіграти карту української внутрішньої політики [8, с. 158-162].

Певні побоювання вітчизняної еліти створювало намагання російських інвесторів придбати контрольні пакети акцій великих українських підприємств [7, с. 13-15], але цього було недостатньо для змін у зовнішньоторговельній орієнтації. Водночас Росія посилила політику досягнення технологічної незалежності від українських виробників у стратегічних галузях – авіабудуванні, транспортній, ракетно-космічній, енергетичній, що залишилося поза увагою прихильників орієнтації на Росію. Було знехтувано своєчасними застереженнями багатьох вітчизняних вчених, що подальша орієнтація на Росію може спричинити ще глибшу консервацію технологічних укладів [6; 31, с. 34-43; 32, с. 135-143]. Як зазначають К. Крейн і А. Усанов [35, с. 95-123], на високотехнологічній галузі припадає лише 3% російського ВВП і 10% промислового виробництва. У такому контексті годі очікувати на скільки-небудь вагомі переваги для української промисловості.

В. Шевчук [30, с. 7-11] стверджує, що орієнтація на російський ринок дозволяє підтримувати “на плаву” чимало виробництв, але може не мати стимулів для розвитку технологічних підприємств. Емпіричні

оцінки показують негативний вплив промислового виробництва у Росії на динаміку виробничих процесів в Україні, тоді як присутній позитивний зв’язок. Подібно П. Гайдуцький зауважує, що Митний союз не може бути успішним інтеграційним об’єднанням, адже у торгівлі між країнами-учасницями переважає міжгалузевий обмін, а в ньому найбільшу частку займає мінеральне паливо [6]. За останні роки частка продукції машинобудування в структурі українсько-російської торгівлі скоротилася вдвічі, з’явилися проблеми з експортом українського металу й аграрної продукції до Росії.

Попри своєчасні застереження фахівців НІСД щодо завершення геостратегічного відступу Росії та відновлення курсу на відтворення статусу наддержави [25, с. 483], не було здійснено належних практичних кроків ні для зменшення енергетичної залежності, ні для належного функціонування військово-технічної сфери (станом на середину минулої декади 70% підприємств українського ВПК не могли обійтися без комплектуючих із Росії). На жаль, справдилися припущення, що Росія може вдатися до висунення територіальних претензій до України [25, с. 490].

Російські політики не приховували, що для Росії головний інтерес – геоекономічний, тоді як партнери по СНД переважно орієнтуються на максимізацію поточних економічних переваг [17, с. 6-8]. Така позиція однозначно передбачає використання торговельної політики для досягнення власних геополітичних цілей. З початком військового конфлікту на Донбасі (весна 2014 р.) Росія посилила односторонні торговельно-економічні обмеження найбільш вразливих сфер українського експорту (молочні, м’ясні, кондитерські, овочеві та промислові товари), які започатковано ще в серпні 2013 р. [21, с. 2-39]. Загальні втрати українських експортерів порівняно з 2011 р. оцінюються на рівні 10 млрд. \$. Російська сторона здійснює вибіркові дестабілізуючі заходи у торгівлі, послугах, банківській сфері та виробничій кооперації. Активна політика імпортозаміщення стосується насамперед тих галузей, де спостерігається найбільша залежність від України.

З врахуванням економічних санкцій та зниження світових цін на сировину привабливість Росії як торговельного партнера втрачає ще більше [4]. Оскільки нинішня економічна політика Росії зорієнтована на адаптацію країни до міжнародної ізоляції, результуюче стрімке скорочення споживчого та інвестиційного попиту, розбалансування фінансово-банківської системи, скорочення промислового виробництва об’єктивно знижуватиме попит на український експорт. Також можна погодитися, що стратегічною метою зовнішньої політики РФ є економічне виснаження та провокування макроекономічної й політичної дестабілізації в Україні.

Навіть абстрагуючись від політичних міркувань, зменшення обсягів взаємної торгівлі – це природний наслідок відмінностей у порівняльних перевагах. В. Вавришук [3, с. 704-712] показав, що порівняльні переваги України на європейському і російському ринках істотно відрізняються. В. Кончин продемонстрував, що досягнення вигідних цін газ і нафту

в обмін на лояльність Кремлю призводить до зростання виробництва низькотехнологічних гомогенних металургійних, хімічних і ресурсних товарів [16, с. 303-317]. Примітно, що декілька років тому навіть переконані прихильники російської ідеї визнавали не лише те, що глобальна економічна криза “надає історичний шанс для реінтеграції пострадянського простору”, але й те, що “цей шанс не відповідає сучасному стану Росії як інтеграційного центра”, адже російська еліта і населення не бажають нести тягар модернізації [14, с. 192].

Очевидно, що геополітичні амбіції сучасної Росії значно перевищують її економічні та цивілізаційні можливості, а тому навіть у міру структурної модернізації української економіки не слід розраховувати на збільшення обсягів торгівлі з Росією, а тим більше – поліпшення її якісних параметрів. Так само не матимемо збільшення російських інвестицій у високотехнологічні галузі. Певний потенціал зберігають лише надходження від працюючих у Росії, адже внаслідок демографічних та інших проблем російська економіка нездатна подолати дефіцит робочої сили, але важливість цього каналу економічних стосунків слабшатиме в міру відновлення економіки України.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Проведений аналітичний огляд різноманітних аспектів українсько-російської торгівлі дозволяє зробити декілька висновків:

1. Поступове згортання обсягів українсько-російської торгівлі з 2012 р. стало наслідком як об'єктивних структурних зрушень, так і політики імпортозаміщення в Росії, а пізніше дискримінаційних заходів з боку російської влади. Сподівання на ренесанс українсько-російської торгівлі після обрання Президентом України В. Януковича (весна 2010 р.) не справдилися. Засадничими причинами зменшення обсягів двосторонньої торгівлі стали: а) поступова ерозія в часі спадку інтеграційних процесів радянської доби, б) конкуренція на світових ринках українських і російських підприємств, в) намагання проводити політику імпортозаміщення (передусім це стосується Росії).

2. Вітчизняні та зарубіжні автори, включно з окремими російськими експертами, визнають політичну мотивацію російської влади як головну перешкоду для взаємовигідної торгівлі між Україною та Росією. Що більше, в матеріалах російських аналітичних структур останнього десятиліття не бракує припущень щодо можливої силової реструктуризації пострадянського простору в російських інтересах. Така можливість передбачалася й експертами НІСД ще в 2006 р., але належних висновків зроблено не було.

3. Відновлення обсягів українсько-російської торгівлі слід очікувати не раніше, ніж буде досягнуто нормалізації двосторонніх політичних стосунків, а це може затягнутися в часі на декілька десятиліть. Незалежно від політичних міркувань збільшенню обсягів взаємної торгівлі перешкоджатиме

потреба технологічної модернізації обох економік – української й російської.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажан А. Пределы евроинтеграции Украины // Евроинтеграция Украины: перспективы, последствия и политика России / А. Бажан // Доклады Института Европы № 317. – М. : Ин-т Европы РАН, 2015. – С. 9-18.
2. Борко Ю. Отношения России с Украиной и ЕС в контексте Соглашения об Ассоциации / Ю. Борко // Евроинтеграция Украины: перспективы, последствия и политика России / Доклады Института Европы № 317. – М. : Ин-т Европы РАН, 2015. – С. 18-28.
3. Вавришук В. Торговая специализация Украины: о чем говорят выявленные сравнительные преимущества / В. Вавришук // ЭКОВЕСТ. – 2006. – Т. 5. – № 4. – С. 704-712.
4. Виклики та перспективи україно-російських торговельних відносин. – К. : Інститут стратегічних досліджень “Нова Україна”, 2015. – 21 с.
5. Винокуров Е. Тулик борьбы интеграций в Европе / Е. Винокуров, С. Кулик, А. Спартак, И. Юргенс // Вопросы экономики. – 2014. – № 8. – С. 1-22.
6. Гайдуцький П. І. Україна і Митний союз: проблеми інтеграції / П. І. Гайдуцький // Дзеркало тижня. – 2013. – № 11.
7. Гарань О. Незважаючи на демократичну риторіку, президент розпочав будівництво російської моделі “стабільності” / О. Гарань // Національна безпека і оборона. – 2011. – № 3. – С. 13-15.
8. Гнатюк М. Економічний вимір євроінтеграційної стратегії України: несприятливі чинники та недоліки за результатами SWOT-аналізу / М. Гнатюк // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 2 (15). – С. 158-162.
9. Голиков А. Трансграничное сотрудничество Украины в современных условиях ее геэкономической стратегии / А. Голиков, М. Шуба // БІЗНЕС-ІНФОРМ. – 2013. – № 6. – С. 42-46.
10. Горбулін В. П. Україна і Росія: дев'ятий вал чи китайська стіна / В. П. Горбулін, О. С. Власюк, С. В. Кононенко. – К. : НІСД, 2015. – 132 с.
11. Григорьев Л. М. Социально-экономический кризис на Украине / Л. М. Григорьев, А. В. Голяшев, Е. В. Буряк. – М. : Аналитический центр при Правительстве Российской Федерации, 2015. – 50 с.
12. Гурова И. Внутритраслевая и межотраслевая торговля СНГ / И. Гурова, М. Ефремова // Евразийская Экономическая Интеграция. – 2012. – № 3 (16). – С. 30-39.
13. Експертна оцінка можливих макроекономічних ефектів економічного співробітництва України з країнами Єдиного економічного простору / [В. В. Івантер, В. М. Геєць та ін.] // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 4. – С. 9-26.
14. Ирхин А. Интеграция постсоветского пространства в контексте геополитических интересов Украины / А. Ирхин // Вісник СевНТУ. – Вип. 112/2010. – Севастополь, 2010. – С. 191-197. – (Політологія).

15. Коломиец В. Интеграция Украины в мировую экономику / В. Коломиец // *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*. – 2015. – № 3 (43). – С. 343-351.

16. Кончин В. Геоэкономическая экспансия Кремля на теренах Європи та вимушена реалізація Україною динамічної просторової моделі ресурсної периферії / В. Кончин // *Вісник ТНЕУ*. – 2010. – Вип. 5-1. – С. 303-317.

17. Кулик С. Экономические интересы и задачи России в СНГ / С. Кулик, А. Спартак, И. Юргенс. – М. : Институт современного развития, 2010. – 120 с.

18. Перший рік діяльності нової влади: наміри, дії, результати // *Національна безпека і оборона*. – 2011. – № 3 (121). – С. 2-78.

19. Проблеми та перспективи українсько-російського партнерства // *Національна безпека і оборона*. – 2009. – № 4. – С. 43-52.

20. Рахманов О. Формування бізнес-еліти в країнах Центральної Європи / О. Рахманов // *Український соціум*. – 2011. – № 1. – С. 31-43.

21. Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій // *Національна безпека і оборона*. – 2014. – № 5-6. – С. 2-39.

22. Россия и Украина: вопросы социально-экономического развития в контексте взаимных отношений / [под ред. Л. Б. Вардомского]. – М. : Ин-т экономики РАН, 2013. – 60 с.

23. Смирнова І. Загострення україно-російських відносин у контексті євроінтеграції України: причини та наслідки / І. Смирнова // *Історичні і політологічні дослідження*. – № 3(53). – С. 327-337.

24. Єжєєв М. Ф. Стан та перспективи співробітництва України та Росії / М. Ф. Єжєєв, В. В. Орлик, Ю. Е. Лагутов. – К. : НІСД, 2011. – 43 с.

25. Тищук Т. Щодо стійкості економіки України до кризових явищ на світових товарних ринках // *Стратегічні пріоритети*. – 2011. – № 2 (19). – С. 84-90.

26. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006 / [за ред. В. С. Власюка]. – К. : НІСД, 2006. – 576 с.

27. Україна в 2010 р.: Щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : монографія / [за ред. А. В. Єрмолаєва]. – К. : НІСД, 2010. – 528 с.

28. Комплексная оценка макроэкономического эффекта различных форм глубокого экономического сотрудничества Украины со странами Таможенного союза и Единого экономического пространства // *Доклад № 1*. – СПб. : Евразийский банк развития, 2012. – 39 с.

29. Черних В. В. Перспективи розвитку українсько-російських економічних відносин: взаємодія в умовах тотальної невизначеності [Електронний ресурс] / В. В. Черних // *Ефективна економіка*. – 2014. – № 11. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3531>.

30. Шевчук В. Взаємна залежність промислового виробництва України і Росії: емпіричні оцінки / В. Шевчук // *Збірник матеріалів наук.-практ. конф. “Концепції, стратегії та напрями розвитку Української держави: економіка, фінанси, право”* (м. Київ, 28

вересня 2012 р.). – К. : Академія зовнішньої торгівлі, 2012. – С. 7-11.

31. Шевчук В. Вплив динаміки промислового виробництва регіону та географії зовнішньої торгівлі на технологічний експорт / В. Шевчук, Н. Черкас // *Регіональна економіка*. – 2008. – № 2. – С. 34-43.

32. Шевчук В. Вплив гео економічної орієнтації на розвиток технологічного сектора в Україні / В. Шевчук, Н. Черкас // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. – Вип. 71, Ч. II. – К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2008. – С. 135-143.

33. Alturki F., Espinosa-Bowen J., Ilahi N. How Russia Affects the Neighborhood: Trade, Financial, and Remittance Channels // *IMF Working Paper WP/09/277*. – Washington : International Monetary Fund, 2009. – 26 p.

34. Clement H. Economic Aspects of Ukrainian-Russian Relations // *Between Russia and West: foreign and security policy of independent Ukraine* / K. Spillmann, A. Wenger, D. Müller (eds.). – Bern : Peter Long, 1999. – P. 281-302.

35. Crane K., Usanov A. Role of High-Technology Industries // *Russia After the Global Economic Crisis*. – Washington : Peterson Institute for International Economics, 2010. – P. 95-123.

36. Movchan V., Giucci R. Quantitative Assessment of Ukraine's Regional Integration Options: DCFTA with European Union vs. Customs Union with Russia, Belarus and Kazakhstan // *Policy Paper PP/05/2011*. – Berlin ; Kyiv: German Advisory Group Institute for Economic Research and Policy Consulting, 2011. – 14 p.

37. Robson M. Estimating Russia's Impact on the Economic Performance of the Commonwealth of Independent States since 1991 // *ESAU Working Paper 16*. – London : Overseas Development Institute, 2006. – 110 p.

REFERENCES

1. Bazhan A. (2015), *Predely evrointegracii Ukrainy, Evrointegracija Ukrainy: perspektivy, posledstvija i politika Rossii, Doklady Instituta Evropy № 317*, In-t Evropy RAN, M., s. 9-18.

2. Borko Ju. (2015), *Otnoshenija Rossii s Ukrainoj i ES v kontekste Soglashenija ob Asso-cii-acii, Evrointegracija Ukrainy: perspektivy, posledstvija i politika Rossii, Doklady Instituta Evropy № 317*, In-t Evropy RAN, M., s. 18-28.

3. Vavrishhuk V. (2006), *Torgovaja specializacija Ukrainy: o chem govoryat vyjavlennye sra-v-ni-tel'nye preimushhestva, JeKOVEST, T. 5, № 4, s. 704-712*.

4. *Vyklyky ta perspektvyv ukraino-rosijs'kykh torhivl'nykh vidnosyn* (2015), Instytut stratehichnykh doslidzhen' "Nova Ukraina", K., 21 s.

5. Vinokurov E., Kulik S., Spartak A. and Jurgens I. (2014), *Tupik bor'by integracij v Evrope, Voprosy jekonomiki, № 8, s. 1-22*.

6. Hajduts'kyj, P. I. (2013), *Ukraina i Mytnyj soiuz: problemy intehratsii, Dzerkalo tyzhnia, № 11*.

7. Haran' O. (2011), *Nezvazhaiuchy na demokra-tychnu rytoryku, prezident rozpochav budiv-ny-tst-vo*

- rosijs'koi modeli "stabil'nosti", *Natsional'na bezpeka i oborona*, № 3, s. 13-15.
8. Hnatiuk M. (2010), Ekonomichnyj vymir ievro-intehratsijnoi stratehii Ukrainy: nespryiatly-vi chynnyky ta nedoliky za rezul'tatamy SWOT-analizu, *Ctratehichni priorityety*, № 2 (15), s. 158-162.
9. Golikov A. and Shuba M. (2013), Transgranichnoe sotrudnichestvo Ukrainy v sovremennyh uslovijah ee geojekonomicheskoi strategii, *BIZNESINFORM*, № 6, s. 42-46.
10. Horbulin, V. P. Vlasjuk, O. S. and Kononenko, S. V. (2015), *Ukraina i Rosiia: dev'iatyj val chy ky-tajs'ka stina*, NISD, K., 132 s.
11. Grigor'ev, L. M. Goljashev, A. V. and Burjak, E. V. (2015), *Social'no-jekonomicheskij krizis na Ukraine*, Analiticheskij centr pri Pravitel'stve Rossijskoj Federacii, M., 50 s.
12. Gurova I. and Efremova M. (2012), Vnutri-traslevaja i mezhotraslevaja tovgovlja SNG, *EvrAzijskaja Jekonomicheskaja Integracija*, № 3 (16), s. 30-39.
13. Ekspertna otsinka mozhlyvykh makroekonomichnykh efektiv ekonomichnoho spivro-bitnytstva Ukrainy z krainamy Yedynoho ekonomichnoho prostoru, V. V. Ivanter, V. M. Heiets' ta in. (2011), *Ekonomika i prohnozuvannia*, № 4, s. 9-26.
14. Irhin A. (2010), Integracija postsovetskogo prostranstva v kontekste geopoliticheskikh interesov Ukrainy, *Visnik SevNTU*, vip. 112/2010, s. 191-197.
15. Kolomic V. (2015), Integracija Ukrainy v mirovuju jekonomiku, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, nr 3 (43), s. 343-351.
16. Konchyn V. (2010), Heoekonomichna ekspansija Kremlia na terenakh Yevropy ta vymushena realizatsija Ukrainoiu dynamichnoi prostorovoi modeli re-sursnoi peryferii, *Visnyk TNEU*, vyp. 5-1, s. 303-317.
17. Kulik S., Spartak A. and Jurgens I. (2010), *Jekonomicheskie interesy i zadachi Rossii v SNG*, Institut sovremennogo razvitija, M., 120 s.
18. Pershyj rik diial'nosti novoi vlady: namiry, dii, rezul'taty (2011), *Natsional'na bezpeka i oborona*, № 3 (121), s. 2-78.
19. Problemy ta perspektyvy ukrains'ko-rosijs'koho partnerstva (2009), *Natsional'na bezpeka i oborona*, № 4, s. 43-52.
20. Rakhmanov O. (2011), Formuvannia biznes-elity v krainakh Tsentral'noi Yevropy, *Ukrains'kyj sotsium*, № 1, s. 31-43.
21. Rosijs'ko-ukrains'kyj konflikt: stan, naslidky, perspektyvy rozvytku podij (2014), *Natsional'na bezpeka i oborona*, № 5-6, s. 2-39.
22. *Rossija i Ukraina: voprosy social'no-jekonomicheskogo razvitija v kontekste vzaimnyh otnoshenij*, pod red. L. B. Vardomskogo (2013), In-t jekonomiki RAN, M., 60 s.
23. Smyrnova I. Zahostrennia ukraino-rosijs'kykh vidnosyn u konteksti ievrointehratsii Ukrainy: prychny ta naslidky, *Istorychni i politolohichni doslidzhennia*, № 3(53), s. 327-337.
24. Yezheiev, M. F. Orlyk, V. V. and Lahutov, Yu. E. (2011), *Stan ta perspektyvy spivrobitnytstva Ukrainy ta Rosii*, NISD, K., 43 s.
25. Tyschuk T. (2011), Schodo stijkosti ekonomiky Ukrainy do kryzovykh iavysch na svitovykh Tovarnykh rynkakh, *Stratehichni priorityety*, № 2 (19), s. 84-90.
26. *Ukraina: Ctratehichni priorityety. Analitichni otsinky – 2006*, za red. V. S. Vlasijuka (2006), NISD, K., 576 s.
27. *Ukraina v 2010 r.: Schorichni otsinky suspil'no-politychnoho ta sotsial'no-ekono-michnoho rozvytku*, za red. A. V. Yermolaieva (2010), NISD, K., 528 s.
28. *Kompleksnaja ocenka makroekonomicheskogo jeffekta razlichnykh form glubo-ko-go jekonomicheskogo sotrudnichestva Ukrainy so stranami Tamozhen-nogo sojuza i Edinogo jekonomicheskogo prostranstva*, Doklad № 1 (2012.), Evrazijskij bank razvitija, SpB., 39 s.
29. Chernykh, V. V. (2014), Perspektyvy rozvytku ukrains'ko-rosijs'kykh ekon-omich-nykh vid-no-syn: vzaiemodiia v umovakh total'noi nevyznachenosti, *Efek-tyvna ekonomika*, № 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3531>.
30. Shevchuk V. (2012), Vzaiemna zalezhnist' promyslovoho vyrobnytstva Ukrainy i Rosii: empirychni otsinky, *Zbirnyk materialiv nauk.-prakt. konf. "Kontseptsii, stratehii ta napriamy rozvytku Ukrain-s'-koi derzhavy: ekonomika, finansy, pravo"* (m. Kyiv, 28 veresnia 2012 r.), Akademiia zovnishn'oi torhivli, K., s. 7-11.
31. Shevchuk V. and Cherkas N. (2008), Vplyv dynamiky promyslovoho vyrobnytstva rehionu ta heohrafii zovnishn'oi torhivli na tekhnolohichnyj eksport, *Rehional'na ekonomika*, № 2, s. 34-43.
32. Shevchuk V. and Cherkas N. (2008), Vplyv heoekonomichnoi oriantatsii na rozvytok techno lo hi ch noho sektora v Ukraini, *Aktual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, vyp. 71, ch. II, KNU imeni Tarasa Shevchenka, K., s. 135-143.
33. Alturki F., Espinosa-Bowen J. and Ilahi N. (2009), How Russia Affects the Neighborhood: Trade, Financial, and Remittance Channels // IMF Working Paper WP/09/277, International Monetary Fund, Washington, 26 p.
34. Clement, H. (1999), Economic Aspects of Ukrainian-Russian Relations, *Between Russia and West: foreign and security policy of independent Ukraine*, K. Spillmann, A. Wenger, D. Müller (eds.), Peter Long, Bern, p. 281-302.
35. Crane K. and Usanov A. (2010), Role of High-Technology Industries, Russia After the Global Economic Crisis, Peterson Institute for International Economics, Washington, p. 95-123.
36. Movchan V. and Giucci R. (2011), Quantitative Assessment of Ukraine's Regional Integration Options: DCFTA with European Union vs. Customs Union with Russia, Belarus and Kazakhstan, Policy Paper PP/05/2011, German Advisory Group Institute for Economic Research and Policy Consulting, Berlin-Kyiv, 14 p.
37. Robson M. (2006), Estimating Russia's Impact on the Economic Performance of the Commonwealth of Independent States since 1991, ESAU Working Paper 16, Overseas Development Institute, London, 110 p.